

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANASANAT DALI
SERAMİK SANAT DALI

GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARININ SERAMİK
FORM VE YÜZEYLERDE YORUMLANMASI

Mehmet TOPRAKLI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Numan SUÇAĞLAR

KONYA-2022

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Yapılan son arkeolojik kazı çalışmalarında elde edilen veriler doğrultusunda, modern insanların (Homo Sapiens) yaklaşık üç yüz bin yıl önce var oldukları iddia edilmektedir. Bu iddialar ekseninde bile günümüzde modern insanların tam olarak ne zaman ortaya çıktığı hakkında açıklanamamış pek çok soru işareti bulunmaktadır. Cevaplanamayan soruları gün ışığına çıkarmak için bilim alanları ve uzmanlar araştırmalarını sürdürmektedirler. Arkeoloji bilimi bu alanların başında gelmektedir. Arkeoloji bilimi sayesinde bilinmeyen geçmişimiz hakkında bazı cevaplar ortaya konulmuş olsa da zaman içinde doğru bilinen birçok şey, yeni bir keşfe kadar geçerliliğini yitirebilmektedir. Dünya üzerinde, geçmişimiz ile ilgili cevapların bulunacağına inanılan çok sayıda arkeolojik kazı alanı bulunmaktadır. Bunların arasında insanlık tarihinin akışını değiştirmesi açısından çok önemli olduğu düşünülen, dünya mirası listesinde bulunmakta olan Göbeklitepe anıtsal yapıları bu tez çalışmasının genel araştırma konusunu oluşturmaktadır. Göbeklitepe’de bulunan kireçtaşından yapılmış anıtsal dikilitaş sütunları ve sütunlar üzerinde bulunan kabartmalar farklı disiplinlerdeki sanatçıların ilgisini çekmiş ve çekmeye de devam etmektedir. Tüm bu bahsedilenler doğrultusunda Göbeklitepe ve anıtsal yapıları konusunda kişisel tasarımlar ile yapılmış seramik uygulamaları, sanatsal perspektif ekseninde kurgulanarak ortaya konulmak istenmiştir.

Bu süreçte çalışmalarımda yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Numan Suçağlar’ a, Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Uysal Başer’ e, Fatih Çavuş’ a, Tufan Sınbağ ve Mustafa Tuncel’e; ayrıca değerli görüş ve önerileri ile bana destek veren hocalarım, arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mehmet TOPRAKLI
KONYA-2022

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet TOPRAKLI
	Numarası	164255002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SERAMİK / SERAMİK
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hasan Numan SUÇAĞLAR
	Tezin Adı	GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARININ SERAMİK FORM VE YÜZEYLERDE YORUMLANMASI

ÖZET

"Göbeklitepe Anıtsal Yapılarının Seramik Form ve Yüzeylerde Yorumlanması" başlıklı tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Konu kapsamında yapılan araştırmalar doğrultusunda, dünyanın birçok farklı bölgesinde bulunan Neolitik Dönem arkeolojik yapıları incelenmiştir. Bu yapılar arasında kronolojik tarihi değiştiren Göbeklitepe'de, 1995 yılında Alman arkeolog Prof. Dr. Klaus Schmidt başkanlığında Şanlıurfa'da arkeolojik kazı çalışmalarına başlanılmıştır. Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, kazı alanı bölgesinde yirmiden fazla megalitik yapı alanı tespit edilmiştir. Bahsi geçen kazı alanında, altı adet alanın arkeolojik çalışmaları tamamlanmıştır. Kireçtaşıdan yapılmış T biçimli sütunlar üzerinde yüksek ve alçak hayvan kabartmalarının yanı sıra hayvan heykelleri de keşfedilen buluntular arasında yer almaktadır. Yapılan Karbon-14 analizleri sonucu Göbeklitepe'nin, yaklaşık 12.000 yıl önce Neolitik Çanak Çömleksiz A-B Döneminde tarihlenmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Birinci bölümde, dünya üzerinde Neolitik Dönem anıtsal yapılarını barındıran arkeolojik alanların örneklerine değinilmiştir. Devamında ise araştırma konusunun öznesi olan Göbeklitepe ve anıtsal yapıları hakkında daha detaylı açıklamalarda bulunulmuştur. Konu dâhilinde literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde, Göbeklitepe anıtsal yapılarını referans olarak çalışmalarına yansıtmış sanatçılara yer verilmiştir. Bu sanatçılar; seramik, heykel, resim alanlarında çalışmalar yapan sanatçılardır. Seramik alanı dışında çalışmalar yapan sanatçılara yer verilmesinin nedeni; farklı disiplinlerde ortaya konulan eserlerin tez çalışmasına katkıda bulunulacağına olan düşüncedir. Üçüncü bölümde ise Göbeklitepe'de bulunan anıtsal yapılardan yola çıkılarak yapılan tasarımların, eskiz ve uygulama aşamalarına yer verilmiştir. Tezin sonuç kısmında araştırmalar ve uygulamalar neticesindeki çıkarımlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, Anıtsal Yapı, Sanat, Seramik, Form, Duvar Çalışması

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet TOPRAKLI
	Numarası	164255002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SERAMİK / SERAMİK
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hasan Numan SUÇAĞLAR
	Tezin Adı	THE INTERPRETATION OF GÖBEKLİTEPE MONUMENTAL STRUCTURES ON CERAMIC FORM AND SURFACES

ABSTRACT

The thesis titled "The Interpretation of Göbeklitepe Monumental Structures on Ceramic Forms and Surfaces" consists of three main parts. In line with the researches carried out within the scope of the subject, the Neolithic Period archaeological structures in many different parts of the world were examined. Among these structures which changed the chronological history in Göbeklitepe, Archaeological excavations were started under the chairmanship of the German archaeologist Prof. Dr. Klaus Schmidt in 1995 in Sanliurfa. As a result of the surface surveys, more than twenty megalithic structure areas were identified in the excavation area. Archaeological studies of six areas in the mentioned excavation area have been completed. Among the finds discovered are animal sculptures as well as high and low animal reliefs on T-shaped columns made of limestone. In addition, three-dimensional animal sculptures have also been discovered. The results of the Carbon-14 analyze reveal that Göbeklitepe was dated to the Neolithic Non-Pottery A-B Period approximately 12,000 years ago.

In the first part, examples of archaeological sites in the world that contain monumental structures of the Neolithic Period are mentioned. Afterwards, more detailed explanations were given about Göbeklitepe and its monumental structures which is the subject of the research. A literature review was conducted within the scope of the subject. In the second part, the artists who reflected the monumental structures of Göbeklitepe in their works are included. These artists are those who works in the fields of ceramics, sculpture and painting. The reason why artists working outside the field of ceramics are included; It is the thought that the works put forward in different disciplines will contribute to the thesis study. In the third chapter, the sketches and application stages of the designs made on the basis of the monumental structures in Göbeklitepe are given. In the conclusion part of the thesis, the inferences of researches and applications are mentioned.

Keywords: Göbeklitepe, Monumental Structure, Art, Ceramics, Form, Wall Work

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
SUMMARY	III
ŞEKİLLER TABLOSU	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM - ANITSAL YAPILAR VE GENEL ÖZELLİKLERİ	3
1.1 Stonehenge.....	4
1.2 Karahantepe	6
1.3 Harbetsuvantepe.....	7
1.4 Nevali Çori.....	8
1.5 Göbeklitepe.....	9
1.5.1 Göbeklitepe Anıtsal Yapıları	10
İKİNCİ BÖLÜM-PLASTİK SANATLARDA GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARINI ÇALIŞMALARINDA KONU ALAN SANATÇILAR	20
2.1 Hasan RASTGELDİ	20
2.2 Ned PAMPHILON	21
2.3 Erdiñç BAKLA	24
2.4 Rıza Tan Buğra ÖZER.....	25
2.5 Ferit Cihat SERTKAYA.....	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARININ SERAMİK FORM VE DUVAR UYGULAMALARI	29
3.1 Eskizler	30
3.2 Uygulama Süreçleri	34
3.3 Uygulamalar.....	41
3.3.1 Seramik Form Uygulama Çalışmaları	42
3.3.2 Seramik Duvar Uygulama Çalışmaları.....	52
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil-1: Anıtsal Taş Devri Yapıları	4
Şekil-2: Stonehenge	5
Şekil-3: Stonehenge Teknik Çizim	5
Şekil-4: Karahantepe I	7
Şekil-5: Karahantepe II	7
Şekil-6: Harbetsuvantepe.....	8
Şekil-7: Harbetsuvantepe, Erkek Heykeli.....	8
Şekil-8: Nevali Çori Rekonstürüksiyon.....	9
Şekil-9: Nevali Çori.....	9
Şekil-10: Göbeklitepe Kuşbakışı Görünümü.....	10
Şekil-11: Göbeklitepe Jeoradar Görüntüsü.....	11
Şekil-12: D Yapısının Genel Görüntüsü.....	12
Şekil-13: Bir Numaralı Dikilitaş.....	14
Şekil-14: Otuz Üç Numaralı Dikilitaş.....	14
Şekil-15: İki Numaralı Sütun- Boğa Kabartması.....	15
Şekil-16: Bukranion Kabartması	15
Şekil-17: Turna Kabartmalı Dikilitaş I	16
Şekil-18: Turna Kabartmalı Dikilitaş II.....	16
Şekil-19: Tilki Kabartmalı Dikilitaş I.....	17
Şekil-20: Tilki Kabartmalı Dikilitaş II.....	17
Şekil-21: Domuz Kabartmalı Dikilitaş	18
Şekil-22: Domuz Heykeli.....	18
Şekil-23: Aslan Kabartmalı Dikilitaş.....	18
Şekil-24: Aslan Heykeli.....	18
Şekil-25: Akbaba Heykeli.....	19
Şekil-26: Akbaba Kabartmalı Dikilitaş	19
Şekil-27: Göbeklitepe Serisi I	21
Şekil-28: Göbeklitepe Serisi II	21

Şekil-29: Göbeklitepe	23
Şekil-30: Göbeklitepe - Hmmm. Humans!.....	23
Şekil-31: Göbeklitepe Rüzgarı Sergisi I	25
Şekil-32: Göbeklitepe Rüzgarı Sergisi II	25
Şekil-33: Geliyorlar	27
Şekil-34: Turna.....	27
Şekil-35: Göbeklitepe'nin Keşfi I	28
Şekil-36: Göbeklitepe'nin Keşfi II	28
Şekil-37: Göbeklitepe İllüstrasyonu	30
Şekil-38: Eskiz I.....	31
Şekil-39: Eskiz II	31
Şekil-40: Eskiz III.....	31
Şekil-41: Eskiz IV.....	32
Şekil-42: Eskiz V	32
Şekil-43: Eskiz VI.....	33
Şekil-44: Eskiz VII.....	33
Şekil-45: Eskiz VIII.....	33
Şekil-46: Eskiz IX.....	34
Şekil-47: Eskiz X.....	34
Şekil-48: Plaka Açma Yöntemi	35
Şekil-49: Çalışma Görseli I.....	35
Şekil-50: Çalışma Görseli II.....	35
Şekil-51: Kuruma Aşaması.....	36
Şekil-52: Rötüslama Uygulama.....	37
Şekil-53: Rötüslama Sonrası.....	37
Şekil-54: Boğa ve Yarım Ay Kabartması	37
Şekil-55: Boynuz Sembolü Çalışması	37
Şekil-56: Detay Form I.....	38
Şekil-57: Detay Form III.....	38

Şekil-58: Pişirim Öncesi Fırın Yükleme Aşaması.....	39
Şekil-59: Sür-sil Karışımın Hazırlanması.....	40
Şekil-60: Sür-sil Karışımının Silinmesi	40
Şekil-61: Fırça ile Uygulama Aşaması I.....	40
Şekil-62: Fırça ile Uygulama Aşaması II.....	40
Şekil-63: Kaide Sabitleme	41
Şekil-64: Duvar Askılıkları.....	41
Şekil-65: Grup I.....	42
Şekil-66: Çalışma I	43
Şekil-67: Çalışma II.....	43
Şekil-68: Çalışma III.....	43
Şekil 69. Grup II	44
Şekil-70: Çalışma IV	45
Şekil-71: Çalışma V.....	45
Şekil-72: Çalışma VI.....	45
Şekil-73: Grup III.....	46
Şekil-74: Çalışma VII.....	47
Şekil-75: Çalışma VIII.....	47
Şekil-76: Çalışma IX.....	47
Şekil-77: Grup IV	48
Şekil-78: Çalışma X.....	49
Şekil-79: Çalışma XI.....	49
Şekil-80: Çalışma XII.....	49
Şekil-81: Grup V.....	50
Şekil-82: Çalışma XIII.....	51
Şekil-83: Çalışma XIV.....	51
Şekil-84: Çalışma XV.....	51
Şekil-85: Grup VI	52
Şekil-86: Çalışma XVI.....	52

Şekil-87: Çalışma XVII	53
Şekil-88: Çalışma XVIII.....	54
Şekil-89: Çalışma XIX.....	55
Şekil-90: Çalışma XX.....	56

GİRİŞ

Anıtsal; TDK (Türk Dil Kurumu) "*Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğünde*" (TDK,1968); anıta benzer, anıtla ilgili olan şekilde açıklanmıştır. Tez çalışmasında, "Anıtsal" kelimesinin kullanımı sözlükte ve Klaus Schmidt'in "*Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı, Göbekli Tepe, En Eski Tapınağı Yapanlar*" kitabında bahsedildiği gibi kullanılmıştır. Anıtsal yapıların genel özellikleri incelendiğinde özel yapılar anlamında kullanıldığı görülmektedir. Schmidt, (2007), Göbeklitepe'nin tarihlenildiği dönem ve anıtsal yapıları hakkında; tanrı ve tanrıça kavramlarının varlığının bilinmediğini, buluntuların özellikleri nedeniyle belki de hiçbir zaman netleşmeyeceğini fakat "Tapınak" kavramının bu yapılar için uygun olacağını söylemektedir. (Schmidt, 2007, s. 285).

Schmidt, yapıların genellikle birtakım ritüel eylemlerin gerçekleştirildiği özel alanlar olduğunu düşünmektedir. Düşüncelerini arkeolojik kazılarında keşfedilen buluntulara dayandıran arkeolog; benzer neolitik dönem arkeolojik alanların mevcut olduğunu fakat yine de kesin ifadelerden kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır. Schmidt, kazı başkanlığını yürüttüğü Göbeklitepe arkeolojik buluntularının tarihsel periyodunun belirlenmesi hususunda; Karbon-14 analizlerinin sonucuna dayanarak yaklaşık M.Ö. 10 ile 9 bin olan tarih aralığını ortaya koymuştur. (Schmidt, 2007, s.11).

Göbeklitepe arkeolojik kazı çalışmalarında gün yüzüne çıkarılan buluntularda farklı boyut ve ağırlıklarda, kireçtaşından yapılmış megalitik T biçimli anıtsal dikili taş sütun ve heykeller bulunmuştur. Bu sütunların üzerlerinde ağırlıklı olarak yüksek ve alçak kabartma tekniğinde, stilize edilerek yapılmış hayvan betimlemelerinin yanı sıra, sembol oldukları düşünülen kabartmalarda yer almaktadır. Ayrıca kireçtaşından yapılmış heykellerde önemli buluntular arasındadır. Sütunların, yaklaşık beş buçuk metre uzunluğunda ve ortalama elli ton ağırlığa sahip oldukları düşünülmektedir. Göbeklitepe ve benzeri arkeolojik yapılar incelendiğinde, genellikle hayvan kabartmalarının yoğunlukta olduğu; bunun sebebinin ise hayvanların besin kaynağı olmalarının yanı sıra

neolitik dönem insanları için özel bir yere sahip oldukları varsayılmaktadır. Bilinen tarihsel süreç incelendiğinde, günümüze kadar hayvanların insanlar için kültürel ve gelişimsel süreçte büyük bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise Göbeklitepe yapılarında olduğu gibi dünyanın farklı bölgelerinde keşfedilen bazı arkeolojik yapılarda ortak anıtsal özelliklerin bulunması, anıtsal yapıların rastgele yapılmamış olduklarını düşündürmektedir. Neolitik dönem insanların beklenen ilkel insan yetilerinden fazlasına sahip oldukları, arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular kanıtlar niteliktedir. (Schmidt, 2007).

Sonuç olarak tez çalışmasının birinci bölümünde; dünyada Göbeklitepe benzeri anıtsal taş sütunlu yapı örneklerine değinilmiş, devamında ise Göbeklitepe T biçimli sütunlarında yer alan heykel, kabartma ve sembollere detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, sanatsal çalışmalarında Göbeklitepe anıtsal yapılarını konu alan sanatçılar incelenmiş ve yaptıkları çalışmalara yer verilmiştir. Tez çalışmasının son bölümünde ise Göbeklitepe anıtsal yapılarının karakteristik T biçimli özellikleri referans alınarak eskiz çalışmaları yapılmıştır. Yapılan eskiz çalışmalarından seçilmiş olanlar, sanatsal seramik uygulamaları olarak ortaya konulmuştur. Beşi seramik duvar uygulaması olmak üzere, toplamda yirmi adet sanatsal seramik çalışması yapılmıştır. Ayrıca son bölümde çalışmaların süreçleri detaylı olarak açıklanmış; eskiz, uygulama, renklendirme ve pişirim aşamaları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

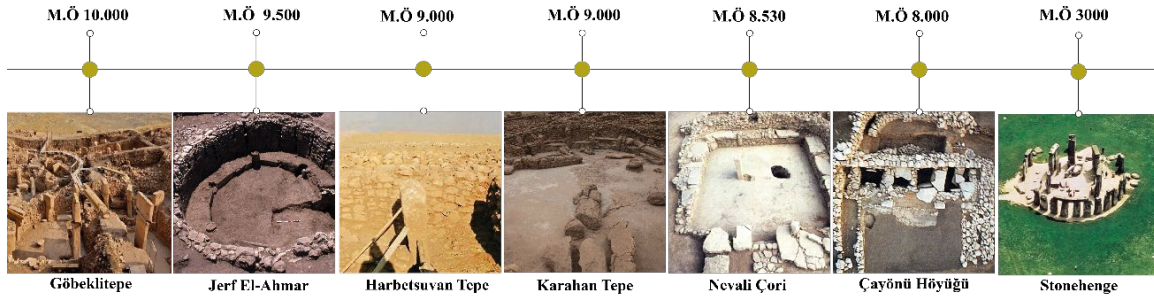
BİRİNCİ BÖLÜM

ANITSAL YAPILAR VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar olan süreçte insanlar; sebepleri tam açıklanamayan fakat bilimsel araştırmaların devam ettiği, ritüel eylemlerini gerçekleştirecekleri "tapınak" olarak tanımlanabilecek yapılar yapma gereksinimi duymuşlardır. Tapınaklar; muhtemelen inandıkları, güç atfetikleri ya da ilgi duydukları birtakım amaçlar için inşa ettikleri ve ayrıca bu yapıları belli bir mimari düzene göre yaptıkları gözlemlenmektedir. Neolitik insanların, inşa ettikleri yapılarda genellikle hayvan betimlemelerini sıklıkla uyguladıkları bilinmektedir. Neolitik dönemden günümüze kadar bütünlüğünü koruyarak ulaşmış ve birçok ortak yapısal özelliğe sahip bu dikili taş sütunların; çoğunlukla kireçtaşından yapılmış olmaları en belirgin özellikler arasında yer almaktadır. Yapısal bütünlüğünün bir arada kalması bakımından konuya en uygun verilebilecek örnek Göbeklitepe anıtsal yapılarıdır. Yapılan Karbon-14 analizleri sonucunda sözü edilen Göbeklitepe anıtsal yapılarının 12.000 yıl öncesine dayanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Göbeklitepe yapılarının genellikle dairesel ve spirale benzer bir düzende oldukları ve dünyanın farklı bölgelerinde de benzer dizilimde olan arkeolojik alanların olduğu bilinmektedir. (Schmidt, 2007).

Dünyada bilinen bazı neolitik dönem arkeolojik yapıları tez konusu çerçevesinde Göbeklitepe anıtsal yapılarına olan bezerlikleri bakımından ele alınmıştır. Bu yapılar Şekil-1'de verilen görselde; soldan sağa olacak şekilde, 1-Göbeklitepe, 2-Karahantepe, 3-Nevali Çori, 4-Çayönü Höyüğü, 5-Harbetsuvantepe, 6- Jerf el-Ahmar ve 7- Stonehenge şeklinde gösterilmiştir. Bahsedilen arkeolojik alanların hepsinde Göbeklitepe yapılarında gözlemlenen buluntular ile birebir benzerlik olmasa da, bazı alanlarda elde edilen bulguların ortak özelliklere sahip olduklarını bilimsel araştırmalar kanıtlar niteliktedir.

Şekil-1: Anıtsal Taş Devri Yapıları

Kaynak 1: Göbeklitepe, (Clare, 2011, para.1)

Kaynak 2: Jerf El-Ahmar, (Abbes, 2020, s.2)

Kaynak 3: Harbetsuvantepe, (Ertuğrul, 2019, para.3)

Kaynak 4: Karahantepe, (Şentürk, 2022, para.1)

Kaynak 5: Nevali Çori, (Föll, 2010, s.1)

Kaynak 6: Çayönü Höyüğü, (Föll, 2010, s.3)

Kaynak 7: Stonehenge, (Darvill, 2022, s.3-4)

1.1 Stonehenge

Neolitik taş devri yapılarının en önemlileri arasında yer alan ve Göbeklitepe yapılarında ki anıtsal taş sütunlara dizilim bakımından benzerlik gösteren Stonehenge, İngiltere’de keşfedilmiştir. Stonehenge buluntularına yapılan Karbon-14 tarihlendirme yöntemi analizleri sonucuna göre, ilk Bluestone’lar M.Ö 2400 ile M.Ö 2200 yılları arasında tarihlendirilmektedir. Fakat arkeologlar bu yapıların M.Ö 3000 ile M.Ö 2000 yıllarına kadar dayandığını ayrıca Stonehenge’in ilk başlarda ölü yakma mezarlığı olarak kullanıldığını ifade etmektedirler. (Fleming & Honour, 2016, s.38) Stonehenge yapılarında; sarsen ve bluestones taşları olarak bilinen iki farklı taş çeşidinin bulunduğu, sarsen taşlarının büyük sütunların yapımında, bluestonların ise daha küçük sütunların yapımlarında kullanıldıkları yapılan araştırmalar neticesinde bilinmektedir. Taşların yaklaşık üç yüz km uzaklıktaki Galler bölgesi dağlarından, Stonehenge’in bulunduğu Salisburg ovasına taşındıkları düşünülmektedir. Büyük yapılarda kullanılan sarsen taşlarının; ortalama elli ton, küçük bluestones taşlarının ise iki - beş ton arası değişkenlik gösteren ağırlıklarda oldukları ifade edilmektedir. (Greaney, 2015, s.1).

Günümüzde, Stonehenge yapılarının hangi sebeple yapıldıklarına dair bilimsel araştırmalar devam etmektedir. Fleming & Honour’a göre; "Taşların ufuk düzlemindeki konumunda; güneşin yaz günü dönümünde yükselmesi, kış günü dönümünde batmasını

ayrıca ay yükselmesinin en kuzey ve güney noktalarına eşleştiğini" ifade etmektedirler. Yapılan son araştırmalar doğrultusunda taşların üç yüz yıl gibi bir zaman dilimi süresince, gün dönümü ile ay ve güneş tutulmalarını tahmin etmek amacıyla veya daha karmaşık ay ve güneş hareketlerinin gözlemleri için kullanmış oldukları düşünülmektedir. (Fleming & Honour, 2016, s.38).

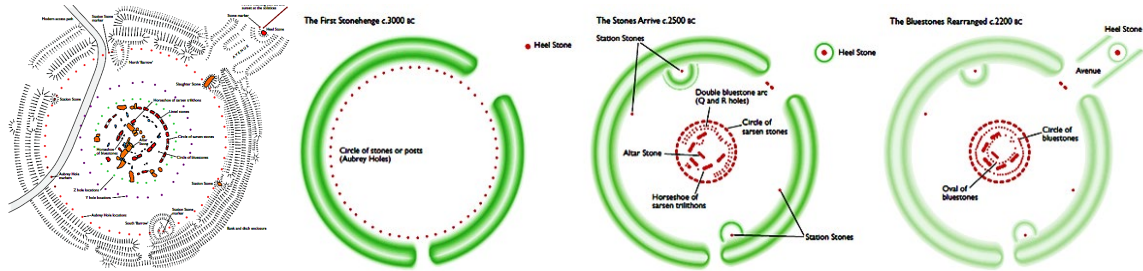
Sonuç olarak günümüzde Stonehenge yapıları hakkında araştırmalar devam etmektedir fakat neden ve niçin yapıldıkları hususunda yeterli veri bulunmamaktadır. (Darvill, 2022, s.1). Şekil-2'de Stonehenge'in genel görünümü, Şekil 3'te Stonehenge'in yapım aşamalarının teknik çizimlerine yer verilmiştir.

Şekil-2: Stonehenge

Kaynak-2: (Darvill, 2022, s.3)

Şekil-3: Stonehenge Teknik Çizim

Kaynak-3: (Greaney, 2015, s.1)

1.2 Karahantepe

Şanlıurfa'da 1997 yılında keşfedilen Karahantepe'nin, kazı başkanlığı Prof. Dr. Necmi Karul tarafından yürütülmektedir. Karahantepe, Neolitik Seramiksiz Döneme yani M.Ö. 9.000 yılına tarihlendirilmektedir. Alanın, tarım arazisinde bulunması sebebi ile birçok buluntu tahrip edilmiştir. Bütün tahriplere rağmen bahsedilen arkeolojik alanda, hayvan tasvirlerinin yoğunlukta olduğu iki yüz elli'den fazla T biçimli dikilitaş bulunmuştur. Tespit edilen hayvan buluntuların yanı sıra insan heykellerinin de bulunduğu Karahantepe, önemli arkeolojik alanlar arasında yer almaktadır. Nevali Çori ve Göbeklitepe'de bulunan dikilitaşlar ile benzerlikler taşıdıkları düşünülmektedir. (Çelik, 2018, s.57).

Karul, Karahantepe buluntuları hakkında;

Göbeklitepe'deki yaşam T biçimindeki taşlardan oluşan bir dönemden ibaret değil. Çok daha uzun bir süreci yansıtıyor, 700-800 yıllık bir yerleşim veya kullanım söz konusu. Karahantepe'nin bu sürenin içerisinde bir yere oturduğu kesin. Daha uzun bir süreyi kapsayabilir, öncesinden başlayabilir. Bütün bunları burada yapacağımız kazılar gösterecek ama en azından bu sürecin içerisinde önemli bir zaman aralığıyla örtüştüğünü çağdaş (aynı dönemde) olduğunu söyleyebiliriz. Bu da günümüzden yaklaşık 11.500 yıl öncesini ifade etmektedir. (Arkeofili, 2020, para.1)

Ayrıca Karul; Göbeklitepe'deki T biçimli dikili taş yapıların üzerinde ağırlıklı olarak hayvan kabartmalarının ve heykellerin bulunduğunu, Karahantepe'de ise hayvan kabartmalarının ve heykellerin yanı sıra insan heykellerinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Elde edilen bulgular, Göbeklitepe yapılarını çağrıştırırsa da biçimsel olarak tasvir edilen konuların farklılıklar gösterdiğini düşünmektedir. (Arkeofili, 2020, para.4). Şekil-4'te Karahan Tepenin görünümü, Şekil-5'te ise T biçimli taş sütunlar gözlemlenmektedir.

Şekil-4: Karahantepe I

Kaynak: (Altuntaş, 2021)

Şekil-5: Karahantepe II

Kaynak: (Altuntaş, 2021)

1.3 Harbetsuvantepe

2014 yılında Şanlıurfa'da keşfedilen Harbetsuvantepe; M.Ö. 9000 - 8200 yılları arasında tarihlendirilmektedir. 2017 yılında Arkeolog Doç. Dr. Bahattin Çelik'in bilimsel danışmanlığında, Şanlıurfa Müzesi Başkanlığı bünyesinde kazı çalışmalarına başlanılmıştır. İlk buluntuların Göbeklitepe'deki yapılar ile büyük benzerlikler gösterdiği gözlemlenmiştir. Harbetsuvantepe hakkında Çelik; "Harbetsuvantepesi'nde yaklaşık altı dönümlük bir alan içerisinde iki yıldır kazı yaptıklarını, Göbeklitepe'de olduğu gibi tapınak alanların olduğu ve Göbeklitepe'nin son evresine ait bulgular tespit ettiklerini ifade etmektedir". (Ertuğrul, 2019, para.3). Ayrıca yeni keşfedilen arkeolojik buluntularda küçük obsidiyen taşların yanı sıra, mimari planda dikdörtgen ve kare planlı yapılara rastlanılmaktadır. Kireç taşından yapılmış T biçimli dikili taş yapı örnekleri üzerinde el parmakları ve kemer tasvirlerinin bulunduğu heykeller kazı çalışmaları sonucu gün yüzüne çıkarılmıştır. Buluntular arasında dikkat çeken yetmiş cm. boyutunda oturur vaziyette tasvir edilmiş bir erkek heykelinin baş kısmı da ortaya çıkarılmıştır. (Ertuğrul, 2019, para.3-4). Şekil-6'da Harbetsuvantepesi'nin görünümü ve Şekil-7'de erkek tasviri olduğu düşünülen bir heykel formu verilmiştir.

Şekil-6: Harbetsuvantepe

Kaynak: Şekil-6, (Ertuğrul, 2019, para,1)

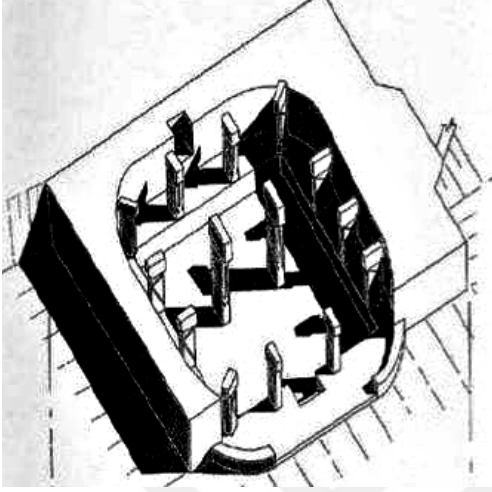
Şekil-7: Harbetsuvantepe, Erkek Heykeli

Kaynak: Şekil-7, (Ertuğrul, 2019, para. 5)

1.4 Nevali Çori

Şanlıurfa'da yer alan Nevali Çori; yapılan yüzey araştırmaları sonucunda Hans Georg Gebel tarafından 1979 yılında keşfedilmiştir. Neolitik döneme ait arkeolojik buluntuların kazı çalışmalarına; 1983 yılında Harald Hauptman tarafından başlanılmıştır. 1991-1992 yılına kadar devam edilmiş fakat geri dönülmez bir şekilde baraj suları altında kalmıştır. (Schmidt,2007,s.73). Yapılan Karbon-14 analizlerine göre M.Ö. 8.000-8.600 yılları arasında tarihlendirilen ve neolitik dönem yapı özelliklerinin farklı evrelerini barındıran Nevali Çori; bir ve beş arası numaralandırılan katmanlarının Neolitik Seramiksiz Dönem'in en eski katmanları olduğu tespit edilmiştir. (Çalğan, 2015, s.55-57). Nevali Çori'deki elde edilen bazı buluntu ve T biçimli kireçtaşından yapılmış sütunlar; Göbeklitepe'deki T biçimli taş sütunlar ve D yapısındaki terrazzo (su geçirmeyen) zemin ile benzerlikler taşıdığı araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hayvan tasvirlerinin ve heykellerinin yoğunlukta olduğu gözlemlenen Nevali Çori'de; insan tasviri olduğu açık bir biçimde belli olan heykeller kazı çalışmaları sonucu elde edilmiştir. (Schmidt, 2007, s. 78-79). Şekil-8'de Nevali Çori'deki en erken evreye ait Harald Hauptmann tarafından yayımlanan bir rekonstrüksiyon çizimine ve Şekil-9'da ise Nevali Çori'nin orijinal yapısının görünümüne yer verilmiştir.

Şekil-8: Nevali Çori Rekonstrüksiyon

Kaynak: Şekil-8 (Schmidt, 2007, s.97)

Şekil-9: Nevali Çori

Kaynak: Şekil-9 (Şentürk, 2022, para.1)

1.5 Göbeklitepe

İnsanlık tarihi için oldukça büyük öneme sahip olduğu düşünülen Göbeklitepe arkeolojik buluntuları, birçok farklı kültür ve medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinen Şanlıurfa'da keşfedilmiştir. Göbeklitepe, bereketli hilal olarak isimlendirilen bölgenin tepe noktasında yer almaktadır. Yapılan Karbon-14 analizleri sonucunda 12.000 yıl öncesi Neolitik Dönem'de tarihlenmekte olduğu bilinmektedir. Yaklaşık beş buçuk metre yüksekliğinde T biçimli anıtsal taş sütunları barındıran Göbeklitepe yapıları, kireçtaşlarından yapılmışlardır. Bu anıtsal T biçimli sütunlar dönemin avcı-toplayıcı grupları tarafından inşa edildiği, büyük olasılıkla sosyal olaylar ve ritüellerle bağlantılı olarak kullanılmış olunabilecekleri düşünülmektedir. İnsan formunun soyut tasvirleri olduğu varsayılan bazı sütunların üzerlerinde; kemer ve peştamal gibi giyim eşyalarının yanı sıra, hayvan betimlemelerinin yüksek - alçak kabartmaları da bulunmaktadır. Göbeklitepe, tarihin önemli bir döneminde yaşam sürmüş neolitik avcı-toplayıcı topluluklarının yaptığı seçkin arkeolojik yapı örneklerinden biri olduğu düşünülmektedir. (Deutsches Archäologisches Institut, 2017). Ayrıca yakın bölgede Göbeklitepe gibi Neolitik Dönem T biçimli dikilitaş sütunlar barındıran farklı arkeolojik kazı alanları da tespit edilmiştir. Şekil-10'da Göbeklitepe'nin genel kuşbakışı görünümü verilmiştir.

Şekil-10: Göbeklitepe Kuşbakışı Görünümü

Kaynak : (Deutsches Archäologisches Institut, 2017, s.10)

1.5.1 Göbeklitepe Anıtsal Yapıları

1963 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılmış olan yüzey araştırmaları raporunda Peter Benedict; Göbeklitepe ile ilgili ilk izlenimlerinde, bu bölgenin bir Orta Çağ Roma mezarlığı olabileceğinden bahsetmiştir. Bundan sebepten dolayı uzun süre unutulmuştur. Fakat yakın çevrelerde arkeolojik kazılarda bulunan ve 1994 yılında yüzey araştırması için bölgeye giden Alman arkeolog Klaus Schmidt bahsedilen alanı yeniden incelemiştir. İncelemeleri sonucunda bu yapıların Benedict'in bahsettiği mezarlar olamayacağını öngörmüştür. (Schmidt, 2007, s.21-24). Schmidt yaptığı araştırma ve incelemeleri derinleştirmesi nihayetinde; ilk öngörülerinin doğru yönde olduğunu fark etmiştir. Bölgede 1995 yılında, ilk kazı çalışmalarına Schmidt başkanlığında başlanılmış ve ölümüne yani 2014 yılına kadar devam edilmiştir. Schmidt, Göbeklitepe'nin daha önceden bilindiğini fakat bu yeri yeniden tanımladığını söylemektedir. (Çalğan, 2015, s.73).

Kazı alanı hakkındaki ilk izlenimlerini Schmidt, şu cümleler ile ifade etmektedir;

Göbeklitepe'nin güney yamacında tarla sürülmesine engel olan taşları çıkarmak için açıldığı beli olan bir çukur tespit edildiğini, hemen yakınlarında ise kireçtaşından yapılmış olan büyük bir levha bulunduğunu söylemektedir. Levhanın üstünde bir hayvan heykeli kabartması yer aldığını, daha ayrıntılı incelendiğinde ise dört ayaklı ve kuyruklu bir hayvanın gövdesinin taş levhaya bastırılmış bir şekilde görüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca bahsi geçen hayvanın çenesinin ve dişlerinin açıkça seçilebildiğini muhtemelen bir aslan yada leopar kabartması olabileceğini dile getirmektedir. (Schmidt, 2007, s.104-105).

Daha sonraki süreçlerde Göbeklitepe'de birçok yeni buluntunun keşifleri yapılmıştır. Bu keşifler sonucunda altı megalitik yapının kazı çalışmaları bitirilmiş ve buldukları yıllara göre sıralı olarak A-B-C-D-E-F şeklinde isimlendirilmiştir. 1995 yılından beri yapılan kazı ve araştırmalar neticesinde; yirmi dairesel yapı, iki yüze yakın T biçimli anıtsal taş sütun, yapılan Gpr / Jeoradar taramaları sonucu tespit edilmiştir. Jeoradar görüntüsü Şekil -11'de verilmiştir. (Peters & Schmidt, 2004, s.186).

Şekil-11: Göbeklitepe Jeoradar Görüntüsü

Kaynak: (Deutsches Archäologisches Institut, 2017, s.27)

Kireçtaşından yapılmış T biçimli anıtsal taş yapıların yaklaşık beş buçuk metre uzunluğunda, elli ton ağırlıklarında oldukları ve ana kayadan oyulmuş kaidelere yerleştirildiği bilinmektedir. Örnek olarak, D yapısı olarak isimlendirilen yapıda; merkezde yükselen iki T şeklinde sütunun bulunduğu ve etrafında daha küçük olan on iki

adet T biçimli sütun ile çevrelenmektedir. Bu küçük sütunların diğer Göbeklitepe yapılarında sayılarının giderek azaldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca D yapısının iyi korunduğu ve terrazzo (su geçirmeyen) zeminden yapıldığı bilinen tek yapı kompleksi olduğu bilinmektedir. Şekil-12'de örnek olarak verilen D yapısının genel görünümü verilmiştir. (Çalğan, 2015, s.79).

Şekil-12: D Yapısının Genel Görüntüsü

Kaynak: (Deutsches Archäologisches Institut, 2017, s.31)

Göbeklitepe'de bulunan bazı dikilitaş sütunlar üzerindeki kabartmalar ve heykeller, varolan hayvanların orijinal boyutlarına yakın bir biçimde tasvir edildikleri gözlemlenmektedir. Hayvan kabartmalarının yanı sıra; H sembolü, yarım ay, baş kısmı olmayan bir erkek vücudu ve bir kadın kabartması sütunlar üzerinde dikkat çeken diğer tasvirler arasında yer almaktadır. Yapılarda yer alan hayvan kabartmalarına bakıldığında genellikle; Yılan, Boğa, Yaban Öküzü, Ceylan, Turna, Domuz, Akbaba, Tilki, Aslan veya Leopar betimlemelerine rastlamak mümkündür. (Schmidt, 2007, s.262-263). Yapılarda tam olarak ne oldukları net açıklanamayan buluntular ile ilgili araştırmalar devam etmektedir. Göbeklitepe taş sütunlar üzerinde yer alan; Yılan, Boğa, Turna, Tilki,

Domuz, Aslan ve Akbaba olduğu açık olan betimlemelerin tarihsel süreçte taşıdıkları sembolik anlam ve konumlarına değinilmeye çalışılmıştır.

Yılan: Birçok kültürün mitolojisinde yer alan yılan betimlemesi; yenilenmenin ve yeniden vücut kazanmanın bir temsili olarak görülmektedir. Ayrıca yılan, görünüşü bakımından soğuk kanlı olmakla beraber genellikle eski çağlarda saygı gösterilen ve zehirli olmasından dolayı korkulan hayvanlar arasındadır. Tüm inanış ve mitolojilerde yer alan yılan sembolizimden basetmek olanaklı olmasa da; Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam inanışlarında yeri olduğu bilinmektedir. Tek tanrılı dinlerde yılan sembolünün genellikle şeytan ile bağdaştırıldığı gözlemlenmektedir. (Sivri & Akbaba, 2018, s.54). Göbeklitepe'de bulunan taş sütunlar üzerinde sıkça karşılaşılan yılan sembolü ile ilgi olarak Schmidt; yılanların diğerk hayvanlara kıyasla taş sütunlar üzerinde daha fazla bulduklarını ayrıca grup halinde göründüklerini ve bu durumun diğerk hayvan tasvirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca A yapısında bulunan bir numaralı sütunda; bir yılanın tek başına yukarı yöne doğru hareket ettiğini ve başka hiçbir sütunda böyle bir tasvirin bulunmadığını da vurgulamaktadır. Şekil - 13'te A yapısında bulunan bir numaralı dikili taş ve Şekil - 14'te D yapısında bulunan otuz üç numaralı dikili taş sütun üzerindeki yılan betimlemeleri gösterilmektedir. Schmidt, C yapısında hiç yılan betimlemesinin olmadığını da ifade etmektedir. (Schmidt, 2007, s.220).

Şekil-13: Bir Numaralı Dikilitaş

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.176)

Şekil-14: Otuz Üç Numaralı Dikilitaş

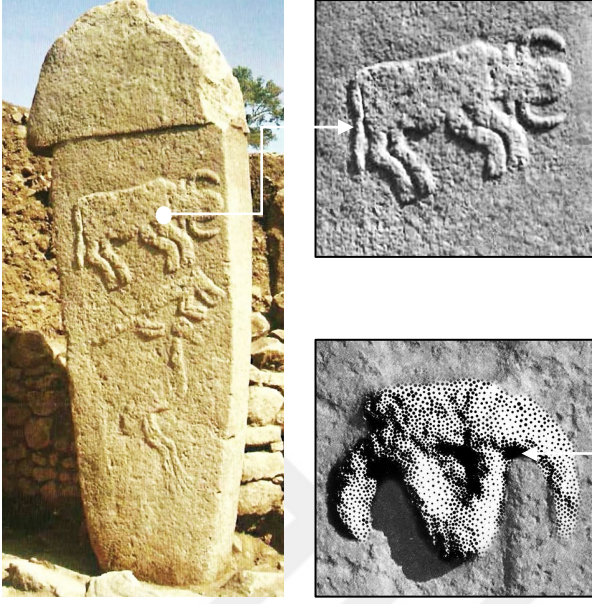

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.214)

Boğa: Birçok kültürün mitolojisinde farklı sembolik anlamlar yüklendiği bilinen boğa, genellikle güç ve üretkenliği sembolize etmektedir. M.Ö. 4.500 yılında evcilleştirildiği düşünülmektedir. (Yeşiltaş, 2011, para.1 - 4). Schmidt Göbeklitepe'deki iki numaralı dikilitaş sütununda; boğa, tilki ve turna kabartmalarının bir arada betimlendiğini ayrıca otuz bir numaralı dikilitaş sütununda "Bukranion" (boğa veya öküz) kabartması tespit etiklerini ifade etmektedir. (Schmidt, 2007, s.326). Bu iki sütun üzerindeki kabartmalar incelendiğinde; otuz bir numaralı sütundaki "Bukranion" kabartmasının, iki numaralı dikili taş sütunundaki boğa kabartmasına göre daha sembolik bir biçimde betimlendiği gözlemlenmektedir.

Şekil-15'te A yapısı iki numaralı sütun üzerinde yukarıdan aşağı olacak şekilde boğa, tilki ve turna kuşu betimlemeleri birlikte işlenmiştir ve Şekil - 16'da otuz bir numaralı sütundaki Bukranion kabartması detayları ile beraber verilmiştir.

Şekil-15: İki Numaralı Sütun- Boğa Kabartması

Kaynak: (Peters & Schmidt, 2004, s.200)

Şekil-16: Bukranion Kabartması

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.204)

Turna: Bir diğer dikkat çeken kabartma ise turna kuşu olduğu düşünülen betimlemelerdir. Turna kuşu tek eşli olarak bilinmektedir, günümüz Türkiye coğrafyasında Fırat ve Dicle vadisinde bir su kuşu olarak sıklıkla görülmektedir. Mısır hiyerogliflerinde, eski Yunan ve Hint mitolojilerinde, Çin, Asya, Sümer, Babil ve Antik Roma'da karşılığı olan bir kuş türü olduğu düşünülmektedir. (Uyar, 2017, para.2). Anadolu'da turna kuşunun göç ederken görülmesi toprağa ekin ekmenin zamanın geldiğini göstermektedir. Aynı zamanda çok zeki bir kuş olarak bilinir ve yuvasını yırtıcı kuşlardan uzak gizli yerlere yapmaktadır. (Yelken, 2018, para.6). Şekil-17'de D yapısı otuz üç numaralı sütun ve 18'de A yapısı iki numaralı sütunda yer alan turna kuşu kabartmasının örnekleri yer almaktadır.

Şekil-17: Turna Kabartmalı Dikilitaş I

Kaynak: (Peters & Schmidt, 2004, s.191)

Şekil-18: Turna Kabartmalı Dikilitaş II

Kaynak: (Peters & Schmidt, 2004, s.200)

Tilki: Göbeklitepe dikilitaşlarında en çok dikkat çeken bir diğer kabartma ise açıkça belli olan tilki betimlemesidir. Fakat tilkinin sembolik olarak Yakın Doğu'da pek anlam taşımadığı düşünülmektedir. Schmidt, Göbeklitepe'deki tilki motifinin şu an için özel bir anlamı olmadığını ifade etmektedir. Aynı zamanda mitolojide tilkiye atfedilmiş bir tanrı bulunmadığını, sadece eski doğu masallarında karşımıza çıktığını söylemektedir. Yine de popüler kültürde tilki karakteri, sesiz olmasından dolayı kurnaz ve sinsi olarak bilinmektedir. (Schmidt, 2007, s.221). Şekil-19 ve 20'de Göbeklitepe anıtsal taş yapılarında bulunan tilki kabartmaları gösterilmektedir.

Şekil-19: Tilki Kabartmalı Dikilitaş I

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.181)

Şekil-20: Tilki Kabartmalı Dikilitaş II

Kaynak: (Deutsches Archäologisches Institut, 2017)

Domuz: Domuz figürünün sembolik bağlamda şehvet, doğurganlık ve dürüstlük gibi nitelikleri temsil ettiği düşünülmektedir. Göbeklitepe'de keşfedilen domuz buluntularının hangi bağlamda yapıldıkları bilinmemektedir. Şu ana kadar altı tane yaban domuzu kabartmasının yanı sıra yaban domuzu heykelleri de bulunmuştur. Schmidt, domuz kabartma ve heykel buluntularının hepsinin C yapısında olduğunu ayrıca gerçek boyutlarda bir erkek yaban domuzu kabartmasının on iki numaralı taş sütunun sağ yüzeyinde bulunduğunu ifade etmektedir. (Schmidt,2007, s. 138). Şekil 21-22'de domuz kabartması ve heykeli gösterilmektedir.

Şekil-21: Domuz Kabartmalı Dikilitaş

Kaynak : (Peters & Schmidt, 2004, s.195)

Şekil-22: Domuz Heykeli

Kaynak : (Sanal-1, 2016)

Aslan: Aslan figürüne, farklı kültürlerin mitolojilerinde de rastlanılmaktadır. Kültürlerdeki karşıklarına bakıldığında; Mısır'da yapıların girişlerinde koruyucu görevinde olduğu, Budist kültüründe yasalarının koruyucusu niteliğinde olmaları, Türk mitolojisinde ki yeri ise iyilik ve kudretin simgesi olması ve Selçuklu Sanatı'nda güneş ile özdeşleştirildiği örnek olarak verilebilmektedir. (Ersoy, 2012, s.4). Şekil 23'de, Göbeklitepe'de D yapısının ikinci tabakasında bulunan aslan kabartmalı sütun ve Şekil 24'te, Aslan heykeli yer almaktadır.

Şekil-23: Aslan Kabartmalı Dikilitaş

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.289)

Şekil-24: Aslan Heykeli

Kaynak: (Sanal-1, 2016)

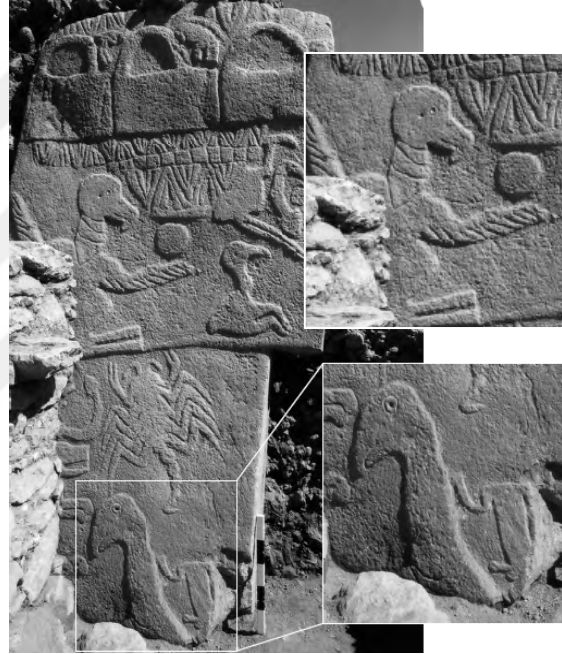
Akbaba: Göbeklitepe’de D yapısında kırk üç numaralı dikilitaş sütun üzerinde yer alan akbaba olduğu açıkça belli olan bir kabartma bulunmaktadır. Şekil-25’te Göbeklitepe arkeolojik alanının ikinci tabakasının dolgu enkazında bulunmuş akbaba heykeli gösterilmektedir. Şekil-26’da D yapısında kırk üç numaralı dikilitaş sütun üstündeki akbaba kabartması yer almaktadır.

Şekil-25: Akbaba Heykeli

Kaynak: (Peters & Schmidt, 2004, s.203)

Şekil-26: Akbaba Kabartmalı Dikilitaş

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.294)

İKİNCİ BÖLÜM

PLASTİK SANATLARDA GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARINI ÇALIŞMALARINDA KONU ALAN SANATÇILAR

Arkeolojik buluntular geçmişte olduğu gibi günümüz plastik sanatlarında da birçok sanatçıya ilham kaynağı olabilmektedir. Genellikle sanatçılar kendi çalışmalarında geçmiş dönemleri kendi sanat görüşleri ve perspektiflerinden yola çıkarak yeniden yorumlama yoluna gitmektedirler. Bahsedilen eylemler hakkında, sanatçıların geçmiş ile bir içsel bağlantı kurma çabasında olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Farklı bir açıdan bakılacak olursa, sanatçıların aynı tarihi tema üzerinde farklı sanat disiplinlerinde ortaya koydukları çalışmalarda bile ortak noktalarda buluşabildikleri gözlemlenebilmektedir. Bu doğrultuda, farklı disiplinlerde sanatsal çalışmalarını devam ettiren Göbeklitepe yapılarını konu edinmiş sanatçılar hakkında açıklamalara değinilmiş ve eserlerinden örneklerle yer verilmiştir.

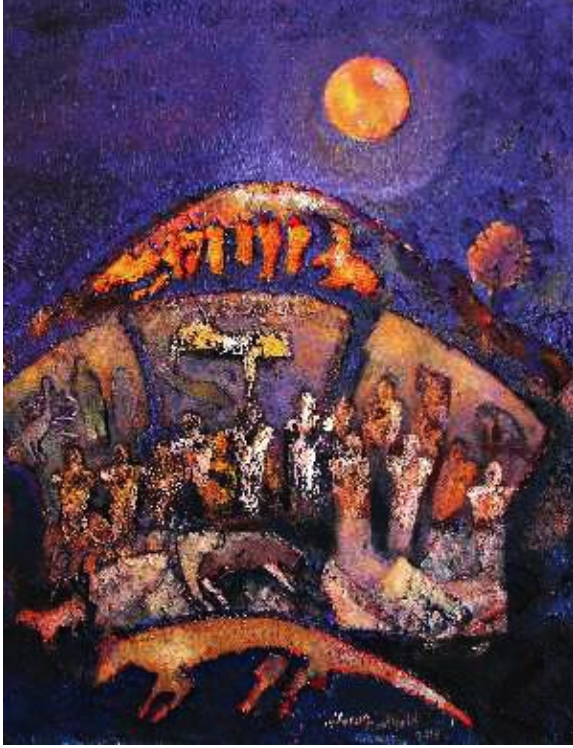
2.1 Hasan Rastgeldi

Hasan Rastgeldi, Anadolu'nun tarihsel örüntülerini eserlerinde sıkça kullandığı görülen sanatçılar arasında yer almaktadır. Özellikle kompozisyon ve renk konusunda ustalığını gösterdiği, figüratif – peyzaj temalı eserlerinden oluşan birçok sergi ortaya koyduğu görülmektedir. En önemli sergilerinden biri olan "Kökler" sergisinde, "Bir Anadolu Bin Anadolu", "Yazının Rengi", "Anadolu Höyükleri" gibi grup halinde serilerden oluşan eserleri bulunmaktadır. Eserlerinde; Göbeklitepe, Nemrut, Zeugma, Efes gibi Anadolu'nun önemli miraslarından yararlanan sanatçı, bir röportajında çalışmalarını hakkında şu sözleri söylemektedir: "Pitoresk, antik, mitolojik, etnografik zenginliklerin, güzelliklerin peşindeyim. Resimlerim geçmişime ve kültürel kaynaklara uzanan köklerimdir." (Sanal-2, 2020, para.1).

Rastgeldi, Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olan sanatçılar arasındadır. Bedri Karayağmurlar, "Hasan Rastgeldi, Yaşamı ve Eserleri" adıyla çıkardığı kitabında Rastgeldi'nin eserlerini bir araya getirmiştir. (Sanal-2, 2020). Sanatçının "Kökler"

kitabında bulunan "Anadolu Höyükleri" serisinden, Göbeklitepe'yi konu alan iki eseri Şekil-27 ve 28'de görülebilmektedir.

Şekil-27: Göbeklitepe Serisi I

Tual Üzerine Karışık Teknik, 150x130 cm, 2019
Kaynak: (Kürkçüoğlu, 2020, s.29)

Şekil-28: Göbeklitepe Serisi II

Pullu Kumaş Üzeri Akrilik, 170x130 cm, 2019
Kaynak: (Kürkçüoğlu, 2020, s.29)

2.2 Ned Pamphilon

Pamphilon, sanat hayatına başlamadan önce Londra'da bir mimar olarak yaşadığını söylemektedir. Müziğe olan tutkusuyla dünyanın farklı bölgelerini gezerken yolunun İstanbul'dan geçtiğini ve duyduğu hayranlık ile kalmaya karar verdiğini belirtmiştir. Sanatçı, mimarlığı bırakıp İstanbul'a yerleşmiş ve ilerleyen zamanlarda İstanbul ile ilgili resimler yapmaya başlamıştır. Çalışmalarının büyük bir bölümünde İstanbul'u ve Mustafa Kemal Atatürk'ü konu aldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra Pamphilon, Göbeklitepe'yi konu alan çalışmalar da ortaya koymuştur. (Ned Pamphilon ile Kişisel İletişim, 2022). Sanatçıya ait, "nedpamphilon.uk" sitesinde yer alan bir röportajında Göbeklitepe sizin için neden önemli sorusuna şu şekilde cevap vermektedir;

Şöyle bir örnek vereyim. Yaşadığımız çağda, diyelim ki ilk uçağı kimin nerede ve ne zaman yaptığını, kimin ilk kez uçağı kullandığını söyleyebiliriz. Bunun kayıtları var. Ancak belirli bir zaman sonra bilim insanları bir araştırma daha yapıyor, ilk uçan insanın ve ilk uçuşu gerçekleştirenlerin aslında kayıtlarda yer aldığı gibi olmadığını görüyor. O kişinin Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar uçan Hazerfen Ahmet Çelebi olduğunu ve kuşları inceleyerek böyle bir icat yaptığını söylüyor. Göbeklitepe'de bu topraklardaki eşsiz "global" hikayelerden biri. Bizler hayatın ve inanç sistemlerinin 5.000 yılına kadar uzandığına inanırken, Göbeklitepe bir anda bizi milattan önce 12.000 yıllarına götürmektedir. Bu adım dünya için son derece önemli. Çünkü Göbeklitepe tam anlamıyla "oyunu değiştirdi" ve dünya bilimine yeni bir boyut kazandırdı. Göbeklitepe mutlak gerçek olarak kabul edilen bilgilerin zaman içinde değişeceğini bize en net biçimde gösteren önemli arkeolojik alanlardan biri. Bu durum bende yeni şeyler üzerinde daha fazla araştırma isteğı uyandırdı. (Sanal-3, 2017, para.1).

Sanatçı, yine aynı sitede yer alan aynı röportajda Göbeklitepe ile ilgili eserler yapmaya karar verince nasıl bir ön çalışma yaptınız sorusuna;

İlk önce okudum, daha sonra Göbeklitepe'ye benzeyen dünyadaki önemli yerler hakkında bilgi edindim ve oturup Göbeklitepe'yi izledim, araştırdım, hakkındaki konferanslara katıldım. Göbeklitepe'yi ziyaret ettiğimde alana hâkim renklerin neler olduğunu inceledim. Taşlar üzerinde o dönemde yaşayan başka sanatçıların izlerini gördüm. 12.000 yılında benim yaptığım işi yapan güzel sanatlarla ile uğraşan, Urfalı insanların zihinleriyle tanıştım ve sonrasında çalışmalara başladım, sözleri ile konuya açıklık getirmiştir. (Sanal-3, 2017, para,2).

Konu dâhilinde sanatçı otuz eserini tarafıma iletmiştir. Eserlerinden iki çalışmanın tez çalışmasında kullanılması uygun görülmüş ve Şekil 29-30'da gösterilmiştir.

Şekil-29: Göbeklitepe

Kaynak: Şekil-31, (Ned Pamphilon, Kişisel Arşivi, 2022)

Şekil-30: Göbeklitepe - Hmmm. Humans!

Kaynak: Şekil-32, (Ned Pamphilon, Kişisel Arşivi, 2022)

2.3 Erdinç Bakla

Göbeklitepe anıtsal yapılarını eserlerinde yorumlayan Türkiye'nin önemli sanatçılarından Erdinç Bakla; Göbeklitepe Rüzgârı Heykel Sergisi ile çalışmalarını sanatseverler ile buluşturmuştur. Seramik, heykel, endüstriyel tasarım, fotoğrafçılık alanlarında da çalışmalar yürüten sanatçı, dünyanın farklı bölgelerinde birçok kişisel sergi açmış ve karma sergilere katılmış ayrıca yarışmalardan da ödüller kazanmıştır. (Sanal-4, 2022).

Mutlu Köpüklü, sanatçının çalışmaları hakkında şunları aktarmaktadır;

Çalışmalarında; Anadolu Uygarlıklarını özgün bir biçimde yansıtan sanatçı, seramik çamurunun yanısıra mermer ve metal gibi malzemeleri de kullanmaktadır. Sanat hayatı boyunca farklı dönemlerin ve kültürlerin izlerini çalışmalarına yansıtan sanatçının, yoğun biçimde Anadolu Uygarlıklarından etkilendiği gözlemlenmektedir. Hitit Uygarlığının, sanatçının portföyünde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Eserlerinde yakın dönemde keşfedilmiş Neolitik Dönem yapılarından ve Göbeklitepe'den yola çıkışlı çalışmalar ortaya koyduğu görülmektedir. Sanatçı kendi form ve sanat anlayışını; daha önce bahsedilen farklı malzemeler ile yeniden yorumlamaktadır. (Aktaran, Köpüklü, 2018, s.2544).

Sanatçının Göbeklitepe'den esinlenerek ortaya koyduğu polyester üzeri altın bronz vermeyli (kaplamalı) heykelleri Şekil-31 ve 32'de görülebilmektedir.

Şekil-31: Göbeklitepe Rüzgarı Sergisi I

Kaynak: (Sanal-5, 2021)

Şekil-32: Göbeklitepe Rüzgarı Sergisi II

Kaynak: (Sanal-5, 2021)

2.4 Rıza Tan Buğra Özer

Çalışmalarında tarih öncesi dönemlerden ve mitolojilerden esinlenerek çalışmalar yapan sanatçı ile yapılan kişisel yazışmalar neticesinde; konu dahilinde kendi çalışmalarını, özgeçmişini ve sanat görüşünü ifade eden bir metin tarafıma iletilmiştir.

Özer, seramik çalışmaları hakkındaki düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır;

Çalışmalarım genel olarak insan davranışı sergileyen mitsel hayvan figürlerinden oluşmaktadır. Seçtiğim mitolojik hikayeler işlerimi ve açtığım sergileri aslında şekillendirmektedir. Bu hikayeler farklı zaman periyotlarında farklı kültür dönemlerine ait olsalar da, ortak bir nokta olarak Anadolu coğrafyasına aittirler. Çalışmalarımdaki figürleri, yaşadığımız bu zengin coğrafyanın gerçeküstü olaylar örüntüsünün baş karakterlerinin kendi üslubumda yansımaları olarak söyleyebilirim. İşlerimde kimi zaman Truva Destanındaki

kahramanların karakteristik özelliklerinin yansımaları olarak hayvan figürleri ortaya çıkarken, kimi zamanda tarihi on iki bin yıl öncesine dayanan Göbeklitepe kültüründe yer alan taş sütunlar üzerine işlenmiş hayvan figürlerinin tasvirleri görülmektedir.

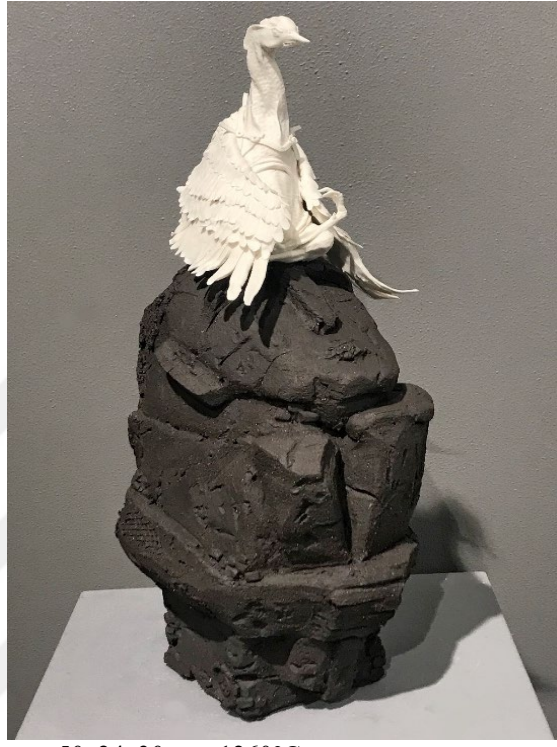
Çalışmalarımı genel hatlarıyla gerçeküstücü bir üslupta, serbest elle şekillendirme yöntemiyle üretilmiş figüratif seramik- heykeller olarak tanımlayabilirim. Çalışmalarında genel olarak stoneware ve porselen kil kullanımını tercih ediyorum. Tarz olarak çok renk kullanmayı sevmediğim için daha monokrom bir görünüm yakalama çabası güdüyorum işlerimde ve bunu da genel olarak çamurun kendi rengini kullanarak yakalamaya çalışıyorum. Kilin yüksek derecede ortaya çıkan rengi ve malzemenin kendi dokusunun da çalışmalarım için önemli olduğunu düşünüyorum. (Rıza Buğra Tan Özer, 2022).

Sanatçı çalışmalarında on iki bin yıl öncesine dayanan Göbeklitepe T sütunlarının üzerindeki hayvan motiflerini çalışmalarına uygularken sürreal bir yaklaşım ile hayvan motiflerini yeniden kurgulamaktadır. Konu dahilindeki çalışmaları Şekil-33 ve 34'de yer almaktadır.

Şekil-33: Geliyorlar

Şekil-34: Turna

Şekil 33: Serbest el ile şekillendirme, Stoneware Çamuru, 50x24x30 cm, 1260°C

Şekil 34: Serbest el ile şekillendirme, Porselen ve Stoneware Çamuru, 43x15x20 cm, 1260°C

Kaynak: Şekil-33, (Rıza Buğra Tan Kişisel Arşivi, 2022)

Kaynak: Şekil-34, (Rıza Buğra Tan Kişisel Arşivi, 2022)

2.5 Ferit Cihat Sertkaya

Çalışmalarında tarih öncesi dönemleri de ele alan seramik sanatçısı ve akademisyen Sertkaya ile konu edindiği sanatsal çalışmalar hakkında yapılan kişisel yazışmalar yapılmıştır. Sertkaya, kendi çalışmalarını ve sanat görüşünü yazılı bir metin ile tarafıma iletmiştir.

Bu doğrultuda çalışmalarını hakkında şunları aktarmaktadır;

Geçmişten günümüze; tarihsel süreç ve kültürel dönüşüm çerçevesinde sanatsal pratikler de yoğun bir değişim ve gelişim süreci geçirmiştir. Bu süreç, benim tasarım sürecim ve belleğimdeki geçmiş ve gelecek olgusunun

bütünleşmesine neden olmuştur. Neolitik dönem mimari anlayışı seramik çalışmalarımın ana hatlarını oluşturmaktadır. Neolitik dönemin mimarisini çağdaş seramik formlar ile bütünleştirmek ve çalışmalarımı alternatif pişirim tekniklerini uygulamak; geleneksel ve çağdaş seramik sanatını özümseyebilmem açısından benim için önem taşımaktadır. Seramik çalışmalarımı alternatif malzemeler ile tamamlamak ise zihnimde şekillenen neolitik döneme ait imgeleri yansıtmaktadır. Bundan sonra süregelen tasarım ve üretme süreçlerim, mimari bağlamda daha farklı biçim ve kavramsal arayışların izinde devam edecektir. (Ferit Cihat Sertkaya ile Kişisel İletişim, 2021).

Çalışmaları hakkında ifadelerine yer verilen Sertkaya'nın, Göbeklitepe'den esinlenerek ortaya koyduğu seramik çalışmalarına Şekil-35 ve 36'da görülmektedir.

Şekil-35: Göbeklitepe' nin Keşfi I

Şekil-36: Göbeklitepe' nin Keşfi II

Şekil 35: Serbest el ile şekillendirme, Porselen Çamuru, 29x15x18 cm, 1190°C, 2022

Şekil 36: Serbest el ile şekillendirme, Porselen Çamuru, 29x15x18 cm, 1190°C, 2021

Kaynak: Şekil 35, (Ferit Cihat Sertkaya Kişisel Arşivi, 2021)

Kaynak: Şekil 36, (Ferit Cihat Sertkaya Kişisel Arşivi, 2021)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖBEKLİTEPE ANITSAL YAPILARININ SERAMİK FORM VE DUVAR UYGULAMALARI

Tez çalışmasının, birinci bölümünde bahsedilen Neolitik Dönem anıtsal yapıları incelenmiştir. Bu kapsamda; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Göbeklitepe'nin, yapılan araştırmalar neticesinde günümüzden on iki bin yıl öncesine tarihlendirildiği anlaşılmıştır. Göbeklitepe arkeolojik yapılarında yer alan T biçimli sütunlarda, hayvan ve sembol kabartmalarının yanı sıra kireçtaştan heykeller de bulunmaktadır. Tüm bu bahsedilenler Göbeklitepe konusunu önemli kılmaktadır. Önem bağlamında, konu üzerinde sanatsal bir perspektif ile değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonrasında ise tasarım ve uygulama aşamalarına geçilmiştir. Tez konusu çerçevesinde yapılan seramik çalışmalar, anıtsal formların genel özelliklerini taşıması noktasında ince uzun seramik form biçimlerinde tasarlanmış ve uygulanmışlardır.

Konu dâhilinde bahsedilen anıtsal yapıların üzerindeki hayvan tasvirleri, primitif bir yaklaşım ile soyutlanmaya çalışılmıştır. Ortaya konulan seramik uygulamalar ile yeni bir bakış açısı katılması hedeflenmiştir. Tasarımların ve uygulamaların ortaya çıkış referansları bağlamında Göbeklitepe anıtsal taş sütunları üzerinde gözlemlenen; yılan, koç, boğa, tilki, turna kuşu, yaban öküzü, akbaba kabartmalarının yanı sıra buluntulardan elde edilen hayvan heykellerinden de yararlanılmıştır. Yapılmış olan seramik uygulamaların üzerinde yer alan soyut hayvan betimlemelerinde, genellikle hayvanların vahşiliği ve saldırı pozisyonu anlarındaki davranışları ele alınmıştır. Biçimsel olarak anıtsal taş yapıların özellikleri seramik formlar ile birleştirmeye çalışılmıştır.

Çalışmaların uygulanmasında şamotlu seramik çamuru kullanılmıştır. Şamotlu seramik çamurunun diğer seramik çamurlarına oranla daha dayanıklı olması ve anıtsal taş yapılardaki gözenekli dokuları elde etmek için tercih edilmiştir. Göbeklitepe anıtsal yapılarındaki dokuları elde etmek amacıyla, çalışmalar şekillendirildikten sonra tam

kurumadan önce sistire ile yüzeyler hafifçe kazınarak benzeri dokular elde edilmeye çalışılmıştır..

3.1 Eskizler

Konu dahilinde bahsedildiden anıtsal yapılar detaylı bir şekilde gözlemlenmiştir. Gözlemler sonucunda anıtsal yapıların özelliklerinin yansıtılmaya çalışıldığı eskiz çalışmaları yapılmıştır. Seçilen eskizlerin uygulama aşamalarında direk olarak çizimlere bağlı kalınmamış aksine konu ile alakalı içsel davranış ve düşüncelerin yoğunluğu, aynı zamanda rastlantısallığa duyulan ilgi ile çalışmalarda farklılıklar yaratılmaya çalışılmıştır.

Şekil 37'de Göbeklitepe'nin genel görünümünün illüstrasyonu verilmiştir.

Şekil-37: Göbeklitepe İllüstrasyonu

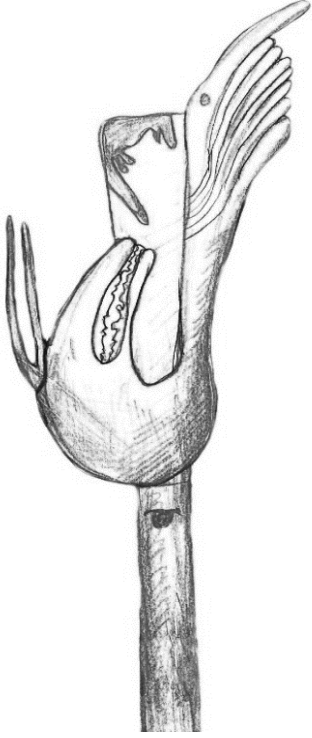
Kaynak: (Föll, 2010, s.1)

Şekil-38'deki eskiz, Göbeklitepe'deki tilki, turna kuşu, boğa ve hilal sembollerinden esinlenilerek çalışılmıştır. Eskizde tilkinin vahşiliği, turna kuşunun zarifliği ile birleştirilmiş ve boğa boynuzu ile forma hareket kazandırılmıştır. Detay olarak tilki kabartması eklenmiştir.

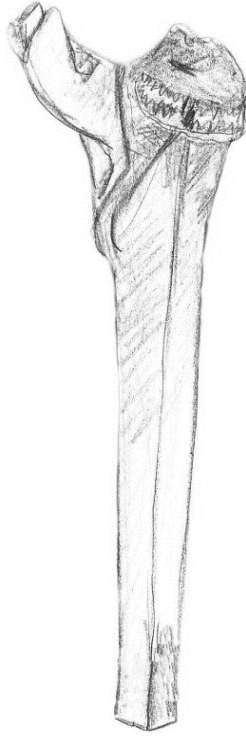
Şekil-39'da birinci bölümde yer alan ve C yapısında bulunan, aslanlı dikilitaş referans alınarak çalışılmıştır. Eskizde aslanın avlanma esnasındaki hareketleri göz önünde bulundurulmuş ayrıca belirtilen yapıdaki saldırı pozisyonundaki aslan kabartması ile özdeşleştirilmiştir.

Şekil-40'da taş sütunlar üzerindeki boğa ve el kabartması olduğu düşünülen tasvirler referans alınarak soyutlanmaya gidilmiş ve tasarımın üst bölümünde boğayı eli ile tutan insan betimlenmiştir.

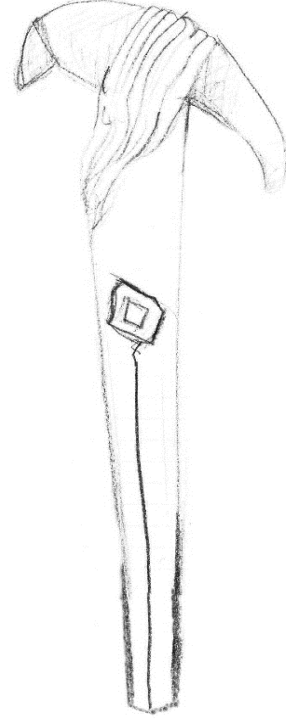
Şekil-38: Eskiz I

Şekil-39: Eskiz II

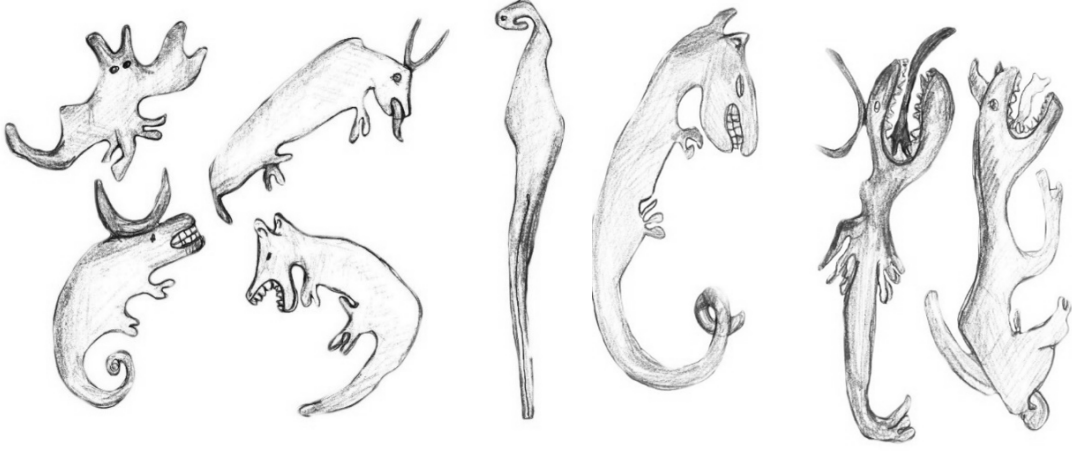
Şekil-40: Eskiz III

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-41 ve 42'de yapılan hayvan eskizlerinde, Göbeklitepe anıtsal yapılarında sıkça bulunan kabartmalar incelenmiş ve kişisel bir bakış açısı ile yeniden yorumlanmıştır. Eskizlerde yer alan bazı figürler uygulama esnasında daha öncede bahsedildiği gibi kısmen değiştirilerek küçük detaylar halinde bazı seramik çalışmalarda uygulanmıştır.

Şekil-41: Eskiz IV

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-42: Eskiz V

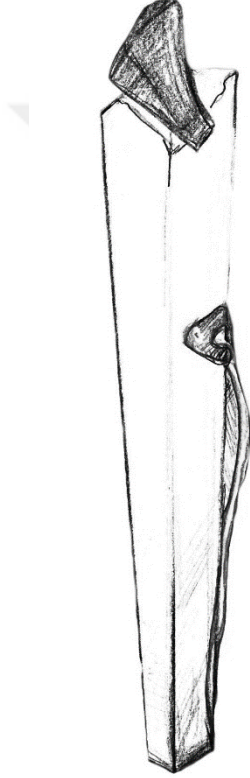

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

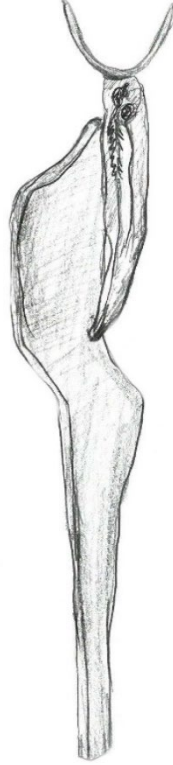
Şekil-43'de anıtsal yapıların biçimsel özelliklerinden yararlanılmış ve yapılarda bahsedilen turna kuşu ve boğa tasvirlerinden esinlenerek tasarımlar yapılmıştır. Şekil-44 ve 45'deki eskiz çalışmaları boğanın karakteristik özelliğinden yola çıkılarak tasarlanmıştır. Ayrıca, çalışmaya küçük detay olarak stilize edilmiş akbaba figürü eklenmiş ve yılan sembolü ile birleştirilerek daha primitif bir tasarım elde edilmeye

çalışılmıştır. Detay olarak yılan ve akbaba soyutlamaları tasarımlara eklenmiştir. Sonuçta ortaya çıkmış olan on beş adet seramik form çalışması, Şekil-38 ve 45 arasında gözlemlenen eskiz çizimlerinden yola çıkılarak uygulanmıştır.

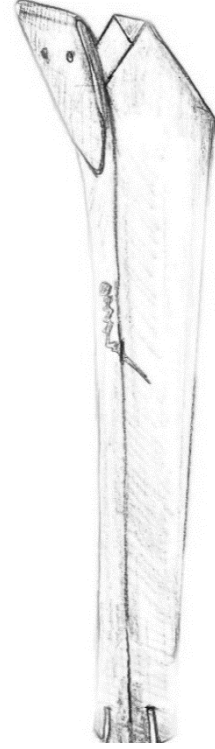
Şekil-43: Eskiz VI

Şekil-44: Eskiz VII

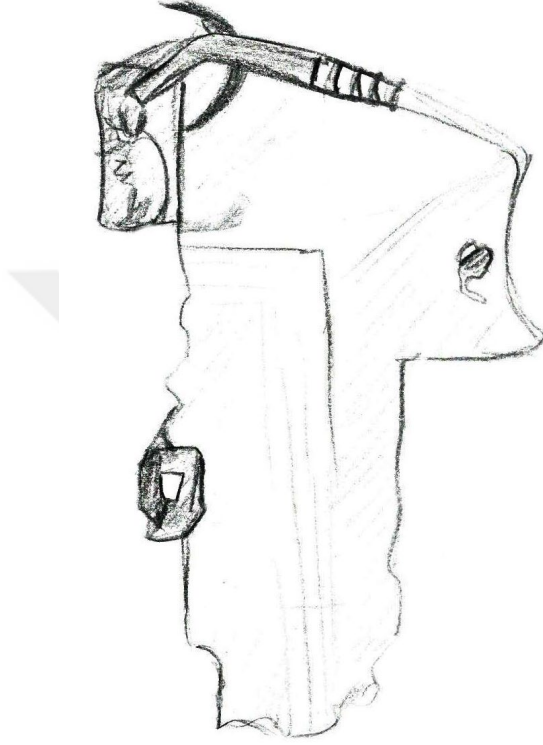
Şekil-45: Eskiz VIII

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-46 ve 47'de yapılması planlanan seramik duvar çalışmaları için yapılan eskiz tasarımları görülmektedir. Bütün duvar çalışmalarında birinci bölümde verilmiş olan ve Göbeklitepe'de en çok gözlemlenen hayvan kabartmaları referans alınarak tasarımlara uygulanmıştır. Beş adet seramik duvar çalışması, gözlemlenen bu iki eskiz çalışması konseptinde tasarlanmış ve uygulamaları yapılmıştır.

Şekil-46: Eskiz IX

Şekil-47: Eskiz X

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

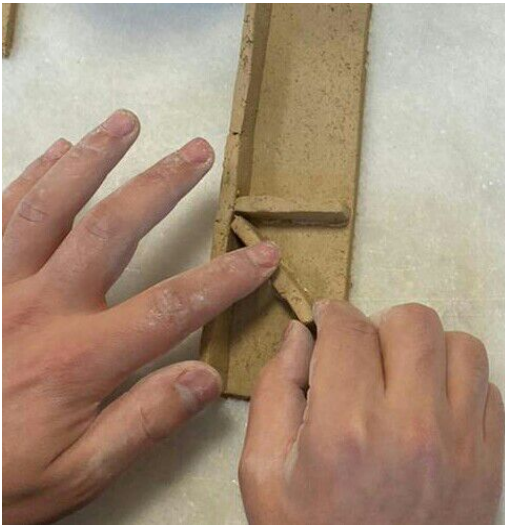
3.2 Uygulama Süreçleri

Bütün yapılmış olan araştırma ve gözlemler neticesinde elde edilen eskiz çizimleri kapsamında, çalışmaların uygulama süreçlerine geçilmiştir. Seramik formlar; toplam beş gruptan, seramik duvar uygulamaları ise beş çalışmadan oluşmaktadır. Tez kapsamında toplam yirmi seramik çalışması yapılmıştır. Bütün çalışmaların uygulama aşamaları serbest el ile şekillendirme ve plaka yöntemi ile yapılmıştır. Bu bakımdan bir adet çalışmanın yapım aşaması Şekil-48 ile 64 arasındaki görseller ile açıklanmıştır.

Şekil-48: Plaka Açma Yöntemi

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Seramik duvar uygulamaları haricinde form çalışmalarında kullanılan seramik çamuru; 0.2 mm büyüklüğünde, %40 oranda şamot parçaları içermektedir. Bu çamurun, pişirim rengi mat beyazdır. Açılan seramik plakalar, 3 mm ile 5 mm kalınlıklar arasında değişkenlik göstermektedir. Seramik duvar çalışmalarında ise 0.4 mm büyüklüğünde, %30 oranda şamot parçaları içeren şamotlu seramik çamuru kullanılmıştır ve pişirim rengi sarıya yakındır. Seramik duvar çalışmaları hariç seramik formların uygulama aşamalarında deformasyonu önlemek için çalışmaların iç bölmelerine dikey ve yatay destekleyici ince seramik plakalar konulmuştur. Şekil-49 ve 50'de bir çalışmanın şekillendirme görseli yer almaktadır.

Şekil-49: Çalışma Görseli I

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-50: Çalışma Görseli II

Kuruma Aşaması: Hızlı kurumanın vereceği deformasyonu önlemek için çalışmaların üstleri hava almayacak şekilde örtülmüştür. Şekil-51'de gösterildiği gibi üstlerine ağırlıklar konulmuş ve çalışmalar kurumaya bırakılmıştır.

Şekil-51: Kuruma Aşaması

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Çalışmalar kuruduktan sonra seramik duvar uygulamaları hariç bütün çalışmalara Şekil-52'de görüldüğü gibi rötuş işlemi uygulanmıştır. Şekil-53'de rötuş sonrası bir formun detay görüntüsü yer almaktadır.

Rötuş Aşaması: Uygulamaların rötuşlanmasında; çalışmalara, anıtsal yapılarda gözlemlenen yüzeylere yakın bir doku elde edilmesi amaçlanmıştır.

Şekil-52: Rötüşlama Uygulama

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-53: Rötüşlama Sonrası

Detay: Şekil-54'de Göbeklitepe taş sütunlarında gözlemlenen, boğa ve yarım ay sembolü olarak nitelendirilen kabartmalar görülmektedir. Şekil 55'te ise Şekil-54'de görülen kabartmalar farklı boyut ve şekillerde olacak biçimde şekillendirilmiş ve elde edilen bu biçimler daha sonra yapılmış olan seramik form uygulamalarının bazılarında eklenmiştir.

Şekil-54: Boğa ve Yarım Ay Kabartması

Kaynak: (Schmidt, 2007, s.203-204)

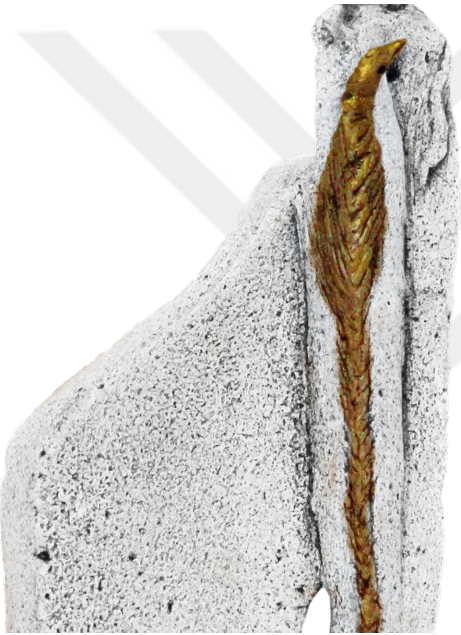
Şekil-55: Boynuz Sembolü Çalışması

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Göbeklitepe dikilitaş yapılarında bulunan hayvan kabartmaları, yapılan seramik çalışmalarında soyutlanarak ana formun üstüne küçük detaylar halinde uygulanmıştır. Şekil-56'da grup iki, form dört, Şekil-57'de grup bir, form bir olarak isimlendirilen çalışmaların detayları örnek olması açısından verilmiştir. Form birin detayında turna kuşu, form üçün detayında ise tilki kabartması kullanılmıştır.

Şekil-56: Detay Form I

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-57: Detay Form III

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Fırlama Aşaması: Çalışmaların şekillendirme, rötuşlama ve kuruma işlemleri bitirilmiş ve fırınlama aşamasına geçilmiştir. Tablo 1'de pişirim programı döngüsü, Şekil-58'de bisküvi pişirimi öncesi çalışmaların görünümü bulunmaktadır.

Tablo-1: Bisküvi Pişirimi Programı

1. Adım: 450°C 3:00 s	2. Adım: 600°C 2:00 s	3. Adım: 850°C 1:30 s
4. Adım: 950°C 2:00 s	5. Adım: 1000°C 0:40 s	6. Adım: 1000°C / 0:10 s

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-58: Pişirim Öncesi Fırın Yükleme Aşaması

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Renklendirme Aşaması: Bisküvi pişirimi sonrası çalışmaların renklendirme aşamasına geçinilmiş ve mangan oksit ile sür-sil tekniği uygulanmıştır. Sır yerine mangan oksit tercih edilmesinin nedeni çalışmalara daha doğal görünüm kazandırması ve Göbeklitepe yapılarındaki taş sütunların görünümleri ile bir bağlantı kurulacağı düşünülmesidir. Sür-sil tekniğinin uygulanmasında, bünyeye renk vermesi için 300 gr. mangan oksit iki litre su ile karıştırılıp uygulanacak karışım hazırlanmıştır (Şekil-59). Hazırlanan karışım bir fırça yardımı ile çalışmalara sürüldükten sonra, bir sünger yardımı ile istenilen etki elde edilene kadar fazla oksit bünyeden arındırılmıştır (Şekil-60). Ayrıca bazı detayların boyanmasında sır üstü altın yaldız boya kullanılmıştır (Şekil 61-62).

Şekil-59: Sür-sil Karışımın Hazırlanması

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-61: Fırça ile Uygulama Aşaması I

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-60: Sür-sil Karışımının Silinmesi

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-62: Fırça ile Uygulama Aşaması II

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Renklendirme işlemleri tamamlandıktan sonra ürünler fırına yerleştirilmiş ve 1100°C'de pişirimleri gerçekleştirilmiştir. Renklendirme pişiriminin program döngüsü Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo-2: Renklendirme Pişirim Programı

1. Adım: 450°C 3:00s	2. Adım: 600°C 2:00 s	3. Adım: 850°C 1:30 s
4. Adım: 950°C 1:30 s	5. Adım: 1100°C 1:30 s	6. Adım: 1100°C / 0:10 s

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Sergi Hazırlık Aşaması: Çalışmalarda; uygulama aşamasında birleştirilmesi mümkün olmayan seramik ve seramikten farklı parçalar pişirim sonrası soğuk epoksi

yapıştırıcı ile birleştirilmişlerdir. Çalışmaların dikey bir biçimde ayakta sabit durabilmesi için kaide olarak ortalama 4x6x8 cm. boyutlarda beyaz mermer parçalar kullanılmıştır ve çalışmalar bu şekilde sabitlenmişlerdir. Kaideler çalışmalara uygun olacak biçimde elle kırılıp şekillendirilmişlerdir (Şekil-63). Duvar çalışmalarının sabitlenmesinde ise arka kısımlara 2x4x6 cm.'lik ahşap parçalardan askılıklar yapılmıştır (Şekil-64).

Şekil-63: Kaide Sabitleme

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-64: Duvar Askılıkları

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

3.3 Uygulamalar

Tez çalışmasının ilk bölümlerinde bahsedilen bilgiler doğrultusunda yapılan seramik uygulamaların görselleri bu bölümde yer almaktadır.

Göbeklitepe arkeolojik kazılarında keşfedilen anıtsal taş sütunlar; tarafımdan günümüz sanat perspektifi ile değerlendirilmiş ve kişisel yorumlaöalar neticesinde sanatsal seramik form ve duvar çalışmaları şeklinde ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak tez konusunun son bölümü olan 3.1.1 Seramik Form Uygulama Çalışmaları başlığı altında, on beş adet sanatsal seramik form ve beş adet seramik duvar çalışmasının görsellerine yer verilmiştir.

3.3.1 Seramik Form Uygulama Çalışmaları

Şekil-65: Grup I

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-66: Çalışma I

Şekil-67: Çalışma II

Şekil-68: Çalışma III

Çalışma 1: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 51x13x5 cm, 1100°C.
Çalışma 2: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 48x9x7 cm, 1100°C.
Çalışma 3: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 49x12x8 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil 69. Grup II

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-70: Çalışma IV

Şekil-71: Çalışma V

Şekil-72: Çalışma VI

Çalışma 4: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 63x15x 12cm, 1100°C.

Çalışma 5: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 41x9x8 cm, 1100°C.

Çalışma 6: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 60x12x10 cm, 1100°C.

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-73: Grup III

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-74: Çalışma VII

Şekil-75: Çalışma VIII

Şekil-76: Çalışma IX

Çalışma 7: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 42x15x5 cm, 1100°C.
Çalışma 8: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 50x16x8 cm, 1100°C.
Çalışma 9: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 53x10x6 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-77: Grup IV

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-78: Çalışma X

Şekil-79: Çalışma XI

Şekil-80: Çalışma XII

Çalışma 10: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 54x9x10 cm, 1100°C.

Çalışma 11: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 51x9x6 cm, 1100°C.

Çalışma 12: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 49x6x8 cm, 1100°C.

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-81: Grup V

Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-82: Çalışma XIII

Şekil-83: Çalışma XIV

Şekil-84: Çalışma XV

Çalışma 12: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 50x12x8 cm, 1100°C.
Çalışma 14: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 49x8x10 cm, 1100°C.
Çalışma 15: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 84x12x9 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

3.3.2 Seramik Duvar Uygulama Çalışmaları

Şekil-85: Grup VI

Şekil-86: Çalışma XVI

Çalışma 16: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 41x33x12 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-87: Çalışma XVII

Çalışma 17: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 42x32x6 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-88: Çalışma XVIII

Çalışma 18: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 40x19x12 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-89: Çalışma XIX

Çalışma 19: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 30x20x10 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

Şekil-90: Çalışma XX

Çalışma 20: Serbest El ile Şekillendirme, Plaka Yöntemi, Şamotlu Kil, 48x22x6 cm, 1100°C.
Kaynak: Mehmet Topraklı kişisel arşivi

SONUÇ

Tez çalışması kapsamında, 1994 yılında Şanlıurfa'da, Klaus Schmidt başkanlığında arkeolojik kazı çalışmalarına başlanılan Göbeklitepe anıtsal yapıları konu olarak ele alınmıştır. Öncelikle birinci bölümde, neolitik dönemde yer alan dünyanın farklı coğrafyalarındaki Göbeklitepe benzeri anıtsal yapı örnekleri incelenmiştir ve detaylarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devamında ise keşfi ile insanlık tarihi için çok önemli gelişmeleri gün yüzüne çıkaran Göbeklitepe'nin anıtsal yapılarının araştırılması hedeflenmiştir. Bahsedilen önem açısından bakıldığında, dünya mirası listesinde yer alan Göbeklitepe; bu alanda yapılan arkeolojik araştırmaların sonuçları neticesinde neolitik dönem ve insanları ile ilgili bilgilerin yeniden ele alınması fikrini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, insanlık tarihinin kronolojik sıralamasını değiştireceği çıkarılan varsayımlar arasında yerini almaktadır. Yapılan bu açıklamalar ekseninde, dünyadaki benzer örneklerden daha ayrıntılı olarak birinci bölümün son kısmında Göbeklitepe ve anıtsal yapılarının özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Göbeklitepe konusunu ele almış farklı disiplinlerde çalışmalar yapan sanatçıların eserlerine değinilmiştir. Sanat bağlamında bilindiği üzere sanatçılar; geçmiş ya da günümüz dönemleri üzerinden konu çıkarımları yapabilmektedirler. Konu kapsamında bakıldığında ise sanat tarihinde de örneklerinin sıklıkla gözlemlendiği gibi, sanatçıların tarihin her dönemiyle ilgilendikleri bilinen bir gerçektir. Özellikle arkeolojik keşifler, sanatçılar için zengin bir konu yelpazesi sunmaktadır. Yapılan açıklamalar doğrultusunda tez konusu bağlamında heykel, seramik ve resim alanlarında sanatsal çalışmalar ortaya koymuş sanatçılar araştırılmış ve kişisel görüşmeler yapılmış ayrıca sanatsal çalışmalarından örneklere yer verilmiştir.

Tez konusunun üçüncü bölümünde ise sanatsal olarak kurgulanmış kişisel seramik uygulamaların detaylarına değinilmiştir. Neolitik dönem insanların yaptıkları Göbeklitepe anıtsal yapıları, sanatsal seramik kurgusunun teması olarak belirlenmiştir. Genel olarak seramik çalışmalarında anıtsal özelliğin ön planda tutulması amaçlanmıştır. Anıtsal yapılar üzerinde yer alan hayvan kabartmaları ve tasvirlerinin yanı sıra semboller

de geçmişten iz taşınması açısından çalışmalarda kişisel olarak yorumlanarak küçük detaylar şeklinde yer verilmiştir. Bahsi geçen bu küçük detayları söz konusu geçmiş dönemle bir bağlantı noktası olarak nitelendirmek doğru olacaktır.

Sonuç olarak yapılmış seramik form ve duvar uygulamaları genelinde, "3.1 Eskiz Aşamaları" bölümünde tasarımlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmaların uygulama ve pişirim süreçleri; "3.2 Uygulama Süreçleri" bölümünde açıklanmış ve detayları eklenmiştir. "3.3 Uygulamalar" bölümünde de bütün bu bilgiler doğrultusunda sanatsal seramik form ve duvar çalışmalarının görselleri ortaya konulmuştur. Tüm çalışmalarda serbest el ile şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. Renklendirme aşamasında sür-sil yöntemi yardımıyla sulandırılmış mangan oksit ve sır üstü altın yaldız boya kullanılmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere, tema olarak Göbeklitepe'deki T biçimli anıtsal yapıların karakteristik özellikleri ve hayvan kabartmaları baz alınarak sanatsal seramik çalışmalar yapılmıştır. "3.1.1 Seramik Form Uygulama Çalışmaları" ve "3.1.2 Seramik Duvar Uygulama Çalışmaları" bölümlerinde; on beş adet form ve beş adet duvar çalışmasından oluşan toplam yirmi adet seramik uygulamasının görsel ve künye detayları sunulmuştur. Sanatsal kaygılar ile kurgulanarak, belirli bir tarihsel dönemin yansımalarının kişisel tasarımlar neticesinde seramik form ve duvar çalışmalarında gözlemlendiği bu tez çalışmasının, her gün gelişmekte olan seramik sanatı açısından olumlu katkıları olacağı inancındayım.

Kaynakça

- Çalğan, G. (2015). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Seramiksiz Neolitik Döneme Ait Buluntu Merkezi Karahan Tepe (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=2nRZc4fKOV7KPWH_GLF46w&no=21S_UPx-h7ernfsyS7TNFg adresinden alındı
- Çelik, B. (2017). Differences and similarities between the settlements in şanlıurfa region where "T" shaped pillars are discovered,(Şanlıurfa Bölgesinde "T" Şeklinde Dikmetaş Bulunan Yerleşimlerin Farklılık ve Benzerlikleri). *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 9-24. doi:10.22520/tubaar.2014.0001
- Köpüklü, M. (2018). Hititlerden Etkilenen Öncü Çağdaş Türk Seramik Sanatçıları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 2544-2546. doi:10.17218/hititsosbil.412799
- Kürkçüoğlu, A. C. (2020). "Elli Yılımı Türk Resim Sanatına Adamış Bir Urfalı Hasan Rastgeldi". (S. S. KÜRKÇÜOĞLU, Dü.) *Şanlıurfa Kültür Sanat ve Turizm Dergisi, ŞURKAV*(36), 68. doi:1308-3449
- Özalp, H. (2016). İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojik Olarak Bize Ne Söyler? *Dergipark Akademik "Bilimname, Düşünce Platformu"*, 61-74. doi:0000-0002-1487-9509
- Peters, J., & Schmidt, K. (2004). Animals in the Symbolic World of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe. *Antropozoologica*, 179-218. doi:10.1371/journal.pone.0215214
- Schmidt, K. (2007). *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı, Göbekli Tepe, En Eski Tapınağı Yapanlar* (1 b.). (N. Başgelen, Dü., & R. Aslan, Çev.) Türkiye, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. doi:9 78-9944-750-21-9
- Sivri, M., & Akbaba, C. (2018, Kasım). Dünya Mitlerinde Yılan. (M. Karadağ, Dü.) *Folklor/Edebiyat*, 24(96), 96. doi:10.22559/folklor.363

Elektronik Kaynakça

- Arkeofili. (2020, 10 27). *Karahan Tepe'de, Göbeklitepe'dekilere Benzemeyen Keşifler*. 04 17, 2022 tarihinde Arkeofili: <https://arkeofili.com/karahan-tepede-gobeklitepedekilere-benzemeyen-kesifler/> adresinden alındı
- Abbes, F. (2020, 03, 28). *Néolithisation et Néolithique en Syrie : 50 ans de recherches archéologiques de la mission el-Kowm-Mureybet*. 05 12, 2022 tarihinde archeorient.hypotheses.org: <https://archeorient.hypotheses.org/14770> adresinden alındı
- Altuntaş, L. (2021, Aralık, 05). *Arkeonews Anadolu Arkeolojisi*. Haziran 29, 2022 tarihinde arkeonews: <https://arkeonews.com/geleneksel-dusunceye-meydan-okuyan-antik-yerlesimler-karahantepe-ve-tas-tepeler/> adresinden alındı
- Arkeofili. (2020, 10, 27). *Karahan Tepe'de, Göbeklitepe' dekilere Benzemeyen Keşifler*. 04 17, 2022 tarihinde Arkeofili: <https://arkeofili.com/karahan-tepede-gobeklitepedekilere-benzemeyen-kesifler/> adresinden alındı
- Clare, L. (2011). *Göbekli Tepe – Die Ausgrabungen vor Ort*. Deutsches Archäologisches Institut, DIA: <https://www.dainst.org/projekt/-/project-display/21981> adresinden alındı
- Çelik, B. (2018). Şanlıurfa İli Neolitik Dönem Yüzey Araştırması Sonucunda Ortaya Çıkan Yeni Bilgi ve Bulgular. https://www.researchgate.net/publication/288666611_Sanliurfa_Bolgesi_Neolitik_Donem_Arastirmalari adresinden alındı
- Darvill, T. (2022). *Keeping time at Stonehenge*. 2 4, 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/:https://www.britannica.com/topic/Stonehenge#refl076655> adresinden alındı
- Deutsches Archäologisches Institut. (2017, Temmuz). *Göbekli Tepe Nomination for Inclusion on the World Heritage List*. 29 06, 2022 tarihinde UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/list/1572/documents/> adresinden alındı
- Ertuğrul, E. (2019). *Şanlıurfa'da Yeni Bir Göbeklitepe: Harbetsuvan Tepesi*. Arkeofili: <https://arkeofili.com/sanliurfada-yeni-bir-gobeklitepe-harbetsuvan-tepesi/> adresinden alındı
- Ersoy, E. (2012, Eylül). *Aslan Sembolü Üzerine*. Temmuz 04, 2022 tarihinde Düşün-ü yorum: <http://www.dusunuyorumdergisi.com/aslan-sembolu-uzerine/> adresinden alındı
- Föll, H. (2010). *Early Places Without Metals: Göbeklitepe*. Aralık 18, 2021 tarihinde https://www.tf.uni-kiel.de:https://www.tf.uni-kiel.de/matwis/amat/iss/kap_a/advanced/ta_1_2b.html#_dum_3 adresinden alındı

- Greaney, S. (2015, Şubat, 28). *History Of Stonehenge*. Haziran, 28, 2022 tarihinde English Heritage: <https://www.english-heritage.org.uk/siteassets/home/visit/places-to-visit/stonehenge/history/stonehenge-phased-plan.pdf> adresinden alındı
- Sanal-1. (2016, Mart, 21). *Göbeklitepe Tarihin Sıfır Noktası*. Nisan, 28, 2022 tarihinde Doğuş Grubu Web Sitesi: <http://www.zeropointintime.com/tr/> adresinden alındı
- Sanal-2. (2020, Ocak, 08). *Hasan Rastgeldi "Kökler" ile AASSM'de*. Mart, 29, 2022 tarihinde <https://www.izmir.bel.tr/>: <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/hasan-rastgeldi-kokler-ile-aassm-de/41201/156> adresinden alındı
- Sanal-3. (2017, Kasım, 27). *About – Ned Pamphilon*. Nedpamphilon.uk: <https://www.nedpamphilon.uk/about/> adresinden alındı
- Sanal-4. (2022). *who's who : erdinc bakla*. turkisculture.org: <http://www.turkishculture.org/whoiswho/erdinc-bakla-2517.htm> adresinden alındı
- Sanal-5. (1968). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Haziran, 28, 2022 tarihinde Güzel Sanatlar Terimler Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Sarıgül, Ç. (2015). *Boğa Kültü ve Sembolizm – Kosmos Macerası*. Mart, 29, 2022 tarihinde kosmosmacerasi.com: <https://kosmosmacerasi.com/v1/2015/06/boga-kultu-ve-sembolizm/> adresinden alındı
- Şentürk, A. E. (2022, Eylül, 4). *Nevali Çori*. kulturenvanteri: <https://kulturenvanteri.com/yer/nevali-cori/#16/37.517841/38.605068> adresinden alındı
- Uyar, H. (2017, Eylül, 12). *Göbekli Tepe ve Turna Kuşu Sembolizmi*. Nisan, 05, 2022 tarihinde Akademya: <https://akademyadergisi.com/gobekli-tepe-ve-turna-kusu-sembolizmi/> adresinden alındı
- Yelken, K. (2018, Ağustos, 06). *Göbekli Tepe-4 Gizemli Tapınağın Şifreleri Figürler, Semboller*. Mayıs 26, 2022 tarihinde kenanyelken.com: <https://www.kenanyelken.com/gobekli-tepe-figurler-semboller> adresinden alındı
- Yeşiltaş, K. (2011, Eylül, 01). *Boğa kültü ve sembolizm nedir? İndigodergisi*. 04, Mart, 2022 tarihinde İndigodergisi: <https://indigodergisi.com/2011/09/boga-kultu-ve-sembolizm/> adresinden alındı